

## Planmatig en kwaliteitsvol werken met een zorgplan in het gewoon basisonderwijs

### 1 Wat is een zorgplan?

De begeleiding van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften vraagt een systematische opvolging en afstemming. Veel scholen noteren de concrete afspraken in een document, dat ze digitaal of op papier bewaren. In het basisonderwijs spreken we van een **zorgplan**.

Als het gaat om leerlingen met een verslag die een individueel aangepast curriculum (IAC) volgen, spreken we van een **IAC-plan**. In het buitengewoon onderwijs gaat het over een **handelingsplan**. Enkel het handelingsplan is een decretaal bepaald begrip.

Een zorgplan is geen doel op zich maar een middel om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van leerlingen en de toepassing van redelijke aanpassingen in de **praktijk te ondersteunen**. Niemand wordt beter van een stuk papier en zaken noteren vanuit een verantwoordingsperspectief leidt tot planlast.

Het zorgplan maakt deel uit van het **leerlingendossier**.

In deze tekst hebben we in de eerste plaats leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften voor ogen. De uitgangspunten die we hier formuleren kunnen echter ook van toepassing zijn op andere groepen leerlingen met een participatie- of leerprobleem, die nood hebben aan een aangepaste onderwijsleercontext. Denk bijvoorbeeld aan zieke leerlingen of anderstalige nieuwkomers.

### 2 Doel

De [katholieke dialoogschool](#) is een inclusieve school, waarin het recht op inclusief onderwijs voor alle leerlingen niet ter discussie staat. Het **doel** is om alle leerlingen kwaliteitsvol onderwijs aan te bieden, waarbij alle leerlingen optimaal kunnen participeren en leren. Vanuit een inclusieve schoolcontext gaat het schoolteam met de leerling en alle betrokken partijen aan de slag om mogelijke barrières in de onderwijsleercontext te overwinnen.

De leraar en het hele schoolteam zetten actief in op het verminderen of wegnemen van barrières<sup>1</sup>. Vaak doen ze dat vooraf, waarmee ze de onderwijsleeromgeving toegankelijk maken voor een diverse groep leerlingen (zie bouwsteen [Krachtige leeromgeving](#)). Of ze doen de aanpassingen naderhand, in beginsel op vraag, voor een individuele leerling (of groepje leerlingen). In een aantal gevallen zal je de onderwijsbehoeften en redelijke aanpassingen in een zorgplan noteren, want dat vergemakkelijkt het doorgeven van informatie over en een systematische, transparante en gelijkgerichte aanpak van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Naarmate de noden specifiekere worden, is je aanpak ook specifiekere gericht op die noden.

### 3 Een zorgplan opstellen

We besteden eerst aandacht aan de inhoud en dan aan het proces.

#### 3.1 De inhoud

Een goed zorgplan bevat precies die informatie die een leraar nodig heeft om de barrières weg te nemen die een leerling ervaart om optimaal te participeren en te leren. Of anders gezegd: als een interim leraar je klas van je overneemt, zou hij op basis van de zorgplannen precies moeten weten welke specifieke onderwijsbehoeften bepaalde leerlingen hebben, en hoe hij hieraan het beste tegemoet kan komen.

Om het voor de leraar haalbaar te houden, is het belangrijk om je te beperken tot de **essentie**. Je vertrekt daarbij van de noden van de leerling. De [M-cirkel](#) is hiervoor een uitstekend hulpmiddel.

Met het doel dat je met de leerling wil bereiken voor ogen, ga je op zoek naar de specifieke onderwijsbehoeften van deze leerling om dat doel te bereiken (zie *het handje* in de M-cirkel). Eens je de onderwijsbehoeften geïdentificeerd hebt, spreek je af welke maatregelen hieraan tegemoet kunnen komen. Het kan onder meer gaan om aanpassingen aan de leerstof, aan de school- en klasomgeving, aan wat de leraar doet in de klas, zoals differentiërende, remediërende, compenserende of dispenserende maatregelen.

Voor het achterhalen van de onderwijsbehoeften van de leerling vertrek je niet van een **label** of diagnose. Een label kan een hulp zijn in die zoektocht, maar geeft op zichzelf geen antwoord op wat een leerling nodig heeft.

Een zorgplan bevat dus:

- het(de) beoogde doel(en)
- de onderwijsbehoeften van de leerling in relatie tot het doel waaraan je met de leerling werkt
- de gekozen redelijke aanpassingen

---

<sup>1</sup> Barrières zitten niet in het kind. Ze kunnen ontstaan in interactie met elk aspect van de school. Enkele voorbeelden (zonder volledig te willen zijn): de accommodatie (de gebouwen, toegang, liggen, ...); de organisatie van groepen (groeps grootte, groeps samenstelling); het evaluatiesysteem; het uurrooster; de sociale context (de relatie met de leraar en de medeleerlingen); de aanpak van het onderwijzen, het didactisch en pedagogisch handelen; ... Barrières kunnen ook ontstaan buiten de schoolomgeving. Denk bijvoorbeeld aan kinderen die in armoede opgroeien of een specifieke culturele achtergrond hebben. Waar leerlingen een barrière ervaren in het leren en participeren, duidt dat op een mismatch tussen de leerling en het systeem. In de klaspraktijk kunnen barrières vaak met een redelijke aanpassing overbrugd worden. Bron: [Coppieters, J. \(2018\). Zill, in het teken van zorgbreed en kansrijk onderwijs. Het nieuwe leerplan als hefboom tot innovatie. In Dialoog, jg 3, nov-dec 2018, blz 26-31.](#))



Meestal zal je voor de uitvoering van de redelijke aanpassing vertrouwen op de professionaliteit van de leraar: hij weet wat hij kan en moet doen, en wanneer hij hierbij best hulp vraagt. Kortom: hoe het beste tegemoet gekomen wordt aan een specifieke onderwijsbehoefte van de leerling, blijft het **eigenaarschap** van de leraar.

Daarnaast noteer je waar relevant concrete afspraken: wie doet wat, wanneer, waar, op welke manier ... Zo kan het relevant zijn om - indien er een ondersteuningsvraag werd gesteld op basis van een gemotiveerd verslag (zie § 3.2.2 'ondersteuners') - de inbreng, opdracht en rol van de ondersteuner te noteren. In dat geval voeg je een rubriek 'ondersteuning vanuit het ondersteuningsmodel' toe aan het zorgplan.

We adviseren om **slanke** zorgplannen te maken. Dat zorgt ervoor dat de leraar de inhoud ervan efficiënt en haalbaar in de praktijk kan brengen. Je noteert enkel wat tegemoet komt aan de specifieke onderwijsbehoeften van een specifieke leerling. Onderwijsbehoeften die voor alle leerlingen van toepassing zijn (bijvoorbeeld: nood aan erkenning, nood aan duidelijke instructie, nood aan feedback ...) vertaal je naar een aanpak voor alle leerlingen (brede basiszorg). Je neemt dat niet op in het zorgplan.

Maatregelen die inherent deel uitmaken van een [krachtige leeromgeving](#), horen dus niet thuis in een zorgplan. Ze worden door alle leraren gelijkgericht gerealiseerd. We hoeven ook niet te discussiëren of een maatregel thuis hoort in fase 0 of 1. Als je weet dat een leerling een bepaalde maatregel nodig heeft om over een barrière heen te geraken, dan pas je die toe. Scholen kunnen voor het uitwerken van de brede basiszorg inspiratie vinden in het vademecum zorgbreed en kansrijk onderwijs (bouwsteen krachtige leeromgeving).

Geregeld evalueer je het zorgplan (zie punt 3.2.4 Proces). Je bespreekt de effecten van de gekozen maatregelen. Wat werkte en waarom? Wat werkte niet en waarom? Na een evaluatie kan je het volgende noteren:

- de eventuele gewijzigde doelen
- de eventuele gewijzigde onderwijsbehoeften
- de eventuele nieuwe maatregelen of bijstellingen

## 3.2 Het proces

Een zorgplan is een middel om **systematisch en planmatig** te werken, en is tegelijk het resultaat ervan. Het vraagt wisselwerking en afstemming en is elke keer uniek, voor deze leerling, in deze klas, in deze school, met dit team, met die ouders ... Uiteraard zoekt elke school naar een manier van werken die past binnen haar **zorgbeleid** en visie op het begeleiden van leerlingen.

Hierna sommen we een aantal aspecten op die kenmerkend zijn voor een kwalitatief proces.

### 3.2.1 Planmatig werken

Het is nuttig dat elk lid van het schoolteam zich kan informeren over hoe je de betrokken leerling ondersteunt en dat voor iedereen de manier van werken en de afspraken duidelijk zijn. Als je iets noteert, dan doe je dat omdat systematiek en transparantie ten goede komen van de begeleiding van de leerling en de ondersteuning van de leraar. De [M-cirkel](#) kan daarbij een handig hulpmiddel zijn. In zeven stappen beschrijft hij een kwaliteitsvol proces van planmatig werken. Het is niet de bedoeling dat je het instrument als een keurslijf gebruikt of dat het voor administratieve planlast zorgt. Je noteert alleen wat echt nodig is ('need to know, not nice to know').



### 3.2.2 Samenwerken

Een zorgplan komt tot stand in voortdurende interactie en verbindende samenwerking met de verschillende partners. Verbindende samenwerking verwijst naar een verbond dat gekenmerkt wordt door grote openheid en samen zoeken naar gedragen acties vanuit erkenning van ieders waarheid en expertise. Alle betrokkenen zijn gelijkwaardig in relatie, complementair in expertise. Vanuit een dialogale grondhouding werken we aan verbondenheid.

Het samenbrengen van verschillende gezichtspunten zorgt ervoor dat we samen breed kijken naar de leerling en dat we barrières, kansen en hulpbronnen in kaart brengen.

In het overleg komen onder meer deze twee vragen aan bod:

- wat zijn de (specifieke) onderwijsbehoeften van de leerling?
- welke ondersteuningsnoden hebben de ouders en de leraar/het schoolteam?

De **leerling** en de **ouders** zijn volwaardige partners. Zonder hen kan je geen zorgplan opmaken.

- Indien mogelijk neemt de **leerling** deel aan het overleg. Hij kan aangeven (eventueel met ondersteuning) waaraan hij nood heeft. Hij geeft naar eigen mogelijkheden feedback over wat werkt en wat niet werkt. Hij denkt mee na over en bepaalt mee de doelen (indien mogelijk) en wordt beluisterd/bevraagd rond zijn eigen toekomstperspectief.
- **De ouders** zijn een eerste bron van informatie over de sterktes, interesses en de noden van hun kind. Ze geven feedback als het goed gaat, maar ook als het niet goed gaat. Ze brengen hun toekomstplannen en dromen in, hun specifieke knowhow en vertellen hoe het thuis loopt, wat (niet)werkt. Ze denken mee na over en bepalen mee de doelen.

Elke **leraar** die met de leerling werkt zorgt ervoor dat de leerling optimaal kan participeren en leren. De leraar is eigenaar van de manier waarop het beste tegemoet gekomen wordt aan een specifieke onderwijsbehoefte van de leerling. Hij denkt mee na over wie deze leerling is en wat hij nodig heeft, om vervolgens (in overleg) te bepalen wat hij moet doen om hieraan tegemoet te komen. De leraar past de redelijke aanpassingen toe en bewaakt dat de geformuleerde doelen haalbaar en uitdagend zijn. Waar nodig (bijvoorbeeld met de collega in een duobaan, met de leraar bewegingsopvoeding ...) bespreken de betrokken leraren met elkaar het effect van de genomen maatregelen en de manier waarop ze consequent en collegiaal kunnen worden toegepast. Ze leggen linken naar de brede basiszorg en hebben daarbij aandacht voor een mogelijk effect op de bredere klaswerking (zie bouwsteen [Krachtige leeromgeving](#)).

Het ondersteunen van de leraar hoort bij de kernopdracht van een **zorgcoördinator**. In de mate van het mogelijke doet hij suggesties bij het nemen van maatregelen en bewaakt hij mee het proces, waarbij het eigenaarschap bij de leraar blijft. Hij nodigt alle partners uit voor overleg (meestal een MDO) waarop de inhoud van het plan wordt afgesproken. De zorgcoördinator zorgt er mee voor dat er een voldoende brede beeldvorming is en verzorgt een vlotte communicatie met en informatie-doorstroming naar alle partners. In de loop van het schooljaar brengt hij de feedback van alle betrokkenen samen in het MDO en volgt die op. Vaak is het de zorgcoördinator die de verslaggeving in het leerlingenvolgsysteem coördineert en het zorgplan opstelt (penhouder). De zorgcoördinator zorgt voor continuïteit (warme overdracht) over de schooljaren heen (binnen en buiten de school). Vanuit zijn specifieke deskundigheid kan een CLB-medewerker hierbij een actieve rol opnemen.



De **directeur** faciliteert, in afstemming met de zorgcoördinator, de organisatie van formeel overleg. Hij zorgt voor een duidelijke en een transparante communicatie over het zorgplan naar het schoolteam toe. Hij maakt een inclusieve cultuur, beleid en praktijk mogelijk.

Het **CLB** neemt, op vraag, actief deel aan formele overlegmomenten. Het CLB is eerstelijns hulp bij spanningen tussen ouders en school en maakt een warme overdracht mogelijk bij schoolverandering. Vanuit haar draaischijffunctie verzorgt het CLB de communicatie met externen en betreft hen - in samenspraak met de school - waar nodig in het overleg.

De **pedagogische begeleidingsdienst (PBD)** informeert school, ouders en CLB over het wettelijk kader, samenwerking, organisatie ... De PBD is mee procesbewaker (inclusieve houding, oplossingsgericht denken, kwaliteitsvol zorgplan, partnerschap ...) en brugfiguur (bijvoorbeeld naar collega-begeleiders). Hij bevordert doelgericht werken, het toepassen van redelijke aanpassingen en out-of-the-box denken. Samen met het beleidsteam denkt de PBD na over acties op schoolniveau. Vanuit een waarderende houding tracht ze de gelijkgerichtheid en gedragenheid te versterken. Waar nuttig en wenselijk zet de PBD haar makelaarsfunctie in (ze wijst dan de weg naar anderen).

Wanneer er naar aanleiding van dispenserende maatregelen<sup>2</sup> twijfel rijst of een leerling nog het gemeenschappelijk curriculum volgt, kan het nuttig zijn om een beroep te doen op een pedagogisch begeleider. Hij zal met het schoolteam meedenken vanuit het volledige leerplan. Hij kan ook mee inschatten welke consequenties dit heeft voor het al dan niet uitreiken van het getuigschrift basisonderwijs.

**Ondersteuners:** voor leerlingen die beschikken over een gemotiveerd verslag of een verslag en voor wie een ondersteuningsvraag is gesteld aan het ondersteuningsnetwerk of de ondersteunende school voor buitengewoon onderwijs type 2, 4, 6 of 7, zal de school samenwerken met een ondersteuner. We verwijzen hiervoor naar paragraaf 2.2 (planmatig handelen) in het document "[Visie op ondersteuning in het huidige ondersteuningsmodel](#)". Indien er een ondersteuningsvraag werd gesteld op basis van een gemotiveerd verslag voeg je een rubriek 'ondersteuning vanuit het ondersteuningsmodel' toe aan het zorgplan.

**Externe partners:** zoals therapeuten die met de leerling of met het gezin werken, dragen mee de verantwoordelijkheid voor de totale ontwikkeling van de leerling. Ze zijn een partner in het geheel en werken, in afstemming met alle betrokkenen en onder regie van de school, mee aan de realisatie van de vooropgestelde doelen (één kind, één plan).

### 3.2.3 *Open en duidelijke communicatie*

Maak van tevoren duidelijk dat het opstellen van een zorgplan **overlegtijd** vraagt. Noteer wie zal communiceren waarover, wanneer, met wie en via welk kanaal. Zorg ervoor dat de leerling en de ouders steeds goed weten wat hen te wachten staat. Verduidelijk zowel de kansen als de risico's van bepaalde keuzes.

---

<sup>2</sup> Maatregelen waarbij de school doelen toevoegt aan het gemeenschappelijk curriculum of de leerling vrijstelt van doelen van het gemeenschappelijk curriculum en die, waar mogelijk, vervangt door gelijkwaardige doelen, in die mate dat ofwel de doelen voor de studiebekrachtiging in functie van de finaliteit voor het onderwijsniveau ofwel de doelen voor het doorstromen naar het beoogde vervolgonderwijs, nog in voldoende mate kunnen bereikt worden.



### 3.2.4 Evalueren en bijsturen

Maak afspraken over de **monitoring**, **evaluatie** en het **bijsturen** van het zorgplan. Eventuele bijstellingen worden toegevoegd aan het zorgplan, met aandacht voor het formele aspect (zie 4.2). Ook bij ongewijzigde onderwijsbehoeften kan het nuttig zijn de doeltreffendheid van de aanpassingen te blijven opvolgen. De frequentie en de intensiteit zal variëren van situatie tot situatie. Vermijd onnodige vergaderlast, maar sta ook niet toe dat het zorgplan een star en onveranderlijk document wordt. Als een bepaalde maatregel tot dusver disproportioneel is, blijft het schoolteam zoeken naar andere aanpassingen die wel redelijk zijn. Dit houdt ook in dat de aanpassingen kunnen herzien worden wanneer er iets verandert. Ook dan betreft het schoolteam de leerling en/of de ouders en doet het een beroep op relevante partners.

### 3.2.5 Continuïteit inbouwen

Zorg voor **continuïteit**, zowel horizontaal als verticaal. Met horizontale continuïteit bedoelen we dat een zorgplan het werk is van het volledige lerarenteam dat aan een bepaalde groep les geeft. Verticale continuïteit verwijst naar het eigenaarschap dat leraren doorheen de verschillende schooljaren zullen opnemen.

Om de continuïteit van een zorgplan te bewaken zullen leraren het plan bespreken tijdens de overgangsgesprekken bij de overgang van het ene schooljaar naar het andere. De kans is groot dat er aanpassingen zullen moeten gebeuren, bijvoorbeeld op basis van de evaluatie van het voorgaande schooljaar, of wanneer de leerling gewijzigde onderwijsbehoeften heeft in relatie tot de beoogde doelen. Bovendien komt de leerling bij een nieuwe leraar terecht.

Soms zijn de onderwijsbehoeften van een leerling van die aard dat hij een individueel aangepast curriculum (IAC) volgt in het gewoon onderwijs. Op dat moment wordt een IAC-plan opgesteld. Dit IAC-plan bouwt verder op het zorgplan. Bij een IAC-plan gelden dezelfde uitgangspunten als bij een zorgplan. Meer informatie vind je op de PRO.-pagina [Individueel aangepast curriculum](#).

## 4 Juridische aandachtspunten

### 4.1 Van engagement tot verplichting

Een zorgplan is in de eerste plaats een pedagogisch instrument, een middel dat de toepassing van redelijke aanpassingen in de praktijk te ondersteunt. Maatregelen worden erin opgenomen omdat ze inspelen op de behoeften van de leerling. Ze dragen bij tot een betere begeleiding van de leerling en zorgen zo voor een hoger welbevinden en betere leerprestaties. Het opstellen van een zorgplan houdt een engagement in. De gemaakte afspraken zijn niet vrijblijvend en leraren moeten steeds voldoende inspanningen leveren om de maatregelen toe te passen en op te volgen. Wat van belang is, is dat iedereen de maatregelen kent en ze zinvol vindt.

We gaan ervan uit dat het voor leraren kan volstaan om te weten waaraan de leerling nood heeft om optimaal te kunnen participeren en te leren, en dat elke leraar dit vanuit de eigen professionaliteit en de specifieke context vertaalt naar redelijke aanpassingen. Sommige aanpassingen zijn echter zo cruciaal dat ze steeds door elke leraar van het schoolteam zullen worden toegepast. Dan lijkt het verstandig om ze expliciet en ondubbelzinnig te noteren in een zorgplan. Wat je expliciet noteert is in ieder geval bindend.



## 4.2 Formaliseren

Enerzijds weten we uit [rechtspraak bij de Raad van State](#) dat een zorgplan als een contract wordt beschouwd. Anderzijds willen we een zorgplan niet formalistisch benaderen. Niet het 'tekenen voor akkoord' is van belang, maar het feit dat er bindende engagementen worden aangegaan. Natuurlijk kan je het juridische aspect niet negeren. Als je in het zorgplan bijvoorbeeld afspraken opneemt over de mate waarin spellingfouten zullen worden aangerekend, dan staat daar een engagement tegenover. Daarom moet de leraar hierover goed geïnformeerd zijn en er ook achter kunnen staan. Het doel is immers dat het zorgplan goed wordt uitgevoerd. Een handtekening van de directeur of zijn afgevaardigde enerzijds en de ouders/leerling anderzijds, geeft het zorgplan weliswaar een formeler statuut, maar op zich verhoogt dit niet de kans dat het ook goed wordt uitgevoerd en opgevolgd.

Als je er toch voor kiest om het document te formaliseren, dan stellen we voor om volgende suggestie te gebruiken: *"Dit zorgplan werd op (datum) besproken met (namen van de betrokkenen) Alle betrokkenen ontvingen een kopie (eventueel: via ...) op (datum). De afspraken worden opnieuw besproken op (datum) met (namen van de betrokkenen)."*

## 5 De vorm van het zorgplan

Ter inspiratie vind je [een model voor een zorgplan](#). We willen hiermee niet de indruk wekken dat een zorgplan altijd als fysiek document vorm moet krijgen. Vaak zal je de inhoud ervan een plaats geven in je digitale leerlingenvolgsysteem.

Een zorgplan is overzichtelijk, bevattelijk en beknopt.

Een zorgplan is **gepersonaliseerd**. Daartoe formuleer je de onderwijsbehoeften van de leerling met betrekking tot de beoogde doelen en de redelijke aanpassingen waarmee je aan die onderwijsbehoeften tegemoet zal komen. Om zicht te krijgen op onderwijsbehoeften en de redelijke aanpassingen die hieraan tegemoet komen kan men inspiratielijsten raadplegen. De bedoeling is echter steeds te komen tot een individuele handelingsgerichte benadering, waarbij je telkens zal je stilstaan bij de vraag waarom je een bepaalde maatregel best wel (of niet) toepast.

Een zorgplan bevat een **begin- en einddatum**. De begindatum zal in de meeste gevallen de start van het schooljaar zijn. Het zorgplan geldt meestal tot het einde van het schooljaar, al worden de afspraken tussentijds geëvalueerd. Indien blijkt dat bijstellingen wenselijk zijn, wordt het zorgplan in samenspraak aangepast.

Een zorgplan is opgesteld in **handelingsgerichte taal**.

